

N:o 151.

Af herr **K. G. Karlsson** i Göteborg m. fl., om *skrifvelse till Kongl. Maj:t i fråga om förändradt och förbättradt pensioneringssätt af sjöfolk.*

Sjömannens osäkra och af faror uppfyllda näring rigtade redan tidigt tanken på önskvärdheten af att för denna närings idkare genom särskilda åtgärder åtminstone i någon mån sörja för de dagar, då han på grund af ålder, sjuklighet eller med yrket förenade olycksfall urståndsattes att sjelf försörja sig.

Dem, som vilja mera ingående studera hithörande förhållanden, taga vi oss friheten hänvisa till den grundliga utredning, som i ämnet åstadskommits af den år 1884 tillsatta arbetareförsäkringskomitén. Men innan vi ingå på en granskning af de förhållanden, som föranledt denna vår motion, torde det vara skäl att för dem, som ej haft anledning att sätta sig in i frågan, i korthet redogöra för hvad som hittills på detta område åtgjorts i vårt land.

Såsom framgår af arbetareförsäkringskomiténs betänkande III, 4, inrättades i Stockholm redan 1730 en s. k. "låda" eller kassa, till hvilken medel sammanskötes af sjömännen sjelfva, och hvars ändamål var att bereda handelssjöfolket tillfälle till behöfligt understöd.

Genom kofferdireglementet af 1748 inrättades emellertid i hufvudstaden det första sjömanshuset, och skulle detta hafva till ändamål så väl att befordra ordning inom sjöfarten som ock att utdela understöd åt orkeslösa och nödställda sjömän. I båda hänseenden omfattade inrättningens verksamhet endast sådant sjöfolk, som nyttjades i utrikes sjöfart. Utom den humanitära afsigt,

som var förbunden med sjömanshusinstitutionens inrättande, syftade man äfven på att genom större ordning och ökade förmåner för yrkets idkare göra detta mera lockande.

Rörande det första sjömanshusets verksamhet må anföras följande ur det betänkande, som handels- och sjöfartskomitén 1898 afgifvit:

Till upprättande och underhållande af sjömanshuset pålades särskilda *afgifter*.

Dels skulle, för hvar resa svenskt kopverdifartyg gjorde till utrikes orter eller på frakt mellan utrikes orter, vid fartygets återkomst till svensk hamn, till sjömanshuset erläggas af skeppare 4 öre, af styrman 3 öre och af öfriga af besättningen 2 öre kopparmynt för hvarje plåt (6 daler kopparmynt) af deras förtjenta hyra eller månadspenning, hvilken afgift skulle erläggas, då skepparne efter hemkomsten instälde sig i Stockholm hos handelskollegium och i de öfriga städerna inför magistraten för att besättningen skulle "examineras och uppropas" (afmönstras); och

dels skulle egare eller redare af alla svenska kopverdifartyg, som seglade på utrikes orter, hvar gång fartyget hemkomme från utrikes resor, betala sjömanshusafgift med 12 öre kopparmynt för hvar läst, deras fartyg hölle.

Derjemte tillades sjömanshuset bötesandel vid sjötvister och dylikt, förverkade hyror, medel, influtna vid en årlig kollekt för ändamålet, frivilliga afgifter vid kompromisser i sjösaker, m. m.

Till dessa intägter lades redan följande år genom *kongl. bref af den 22 december 1749* en annan afgift af sjöfolk, benämnd förhyringspenningar, som skulle till sjömanshuset erläggas af styrmän, understyrmän, båtsmän, konstaplar, timmermän och kockar med 16 öre silfvermynt, matrosar och kypare med 8 öre samt kajutvakter, kockgossar och lärgossar med 4 öre samma mynt för hvar resa i Östersjön, samt med dubbla beloppet vid segling i Nordsjön utom Sundet.

Underhållen af sjömanshuskassan skulle bestämmas och utdelas af direktionen enligt närmare angifna grunder "så att vederbörande måge kunna hafva deras tillbörliga och nödiga skötsel och uppehälle." En befälhafvare skulle hafva 2 à 300 daler kopparmynt, en styrman 150 à 200 samma mynt och de gemene hvardera 100 à 150 daler kopparmynt. För fattige och nödlidande sjöfarande från andra stapelstäder än Stockholm insändes af vederbörande magistrater bevis om deras tillstånd och villkor. Enligt sagda kongl. bref den 22 december 1749 skulle äfven enkor efter sjömän kunna erhålla understöd.

Det var alltså en central *sjuk- och understödskassa* för sjöfolk med obligatoriska afgifter och under en af representanter för delegarne sjelfva

vald styrelse, som sålunda bildats. Att verka såsom en dylik kassa var sjömanshusinstitutionens primära och egentliga uppgift.

Snart blef emellertid sjömanshusinstitutionen *decentraliserad*. Genom en kongl. kungörelse erhöles år 1742 öfriga stapelstäder i riket rätt att bilda egna "sjömanshusdirektioner" samt att för detta ändamål disponera i respektive städer inflytande sjömanshusmedel, hvilka medel tidigare ingått till Stockholms sjömanshus. Nu *skall* enligt gällande reglemente finnas ett sjömanshus i hvarje stapelstad.

Emellertid utvecklar sig denna institution så småningom från att i väsentlig mån hafva varit en understödsanstalt för nödställda sjömän till ett embetsverk med hvarjehanda administrativa uppgifter.

Enligt nu gällande reglemente är sjömanshusens ändamål att samla och meddela upplysningar om allt inhemskt sjöfolk och alla för handeln afsedda fartyg af tjugu tons drägtighet och derutöfver, hvilka inom riket hafva sin hemort, att hålla förteckningar öfver det sjömanskap och de fartyg af omförmälda beskaffenhet, som under hvarje år i handelssjöfarten användas, samt att i öfrigt egna eftersyn åt sjömännen och bereda understöd åt behöfvande bland dem, äfvensom åt deras efterlemnade enkor och barn. (§ 1 S. R. enligt kungörelse 16 mars 1877.)

Träffande anmärker handels- och sjöfartskomitén i sitt förut omnämnda betänkande: "man märke att hvad förut var det väsentliga nu satts i sista rummet."

Bland andra uppgifter, som sjömanshusen hafva, är äfven "att meddela vederbörande embetsverk och myndigheter sådana upplysningar i afseende på sjöfolket, som inom omfånget af sjömanshusens verksamhet kunna dessa inrättningar affordras," och denna bestämmelse fick genom kongl. kungörelse den 17 december 1886 det tillägget, att särskildt borde iakttagas hvad på grund af värnpligtslag och förordning angående inskrifning och redovisning af värnpligtige samt deras tjenstgöring m. m. sjömanshusdirektionen åligger.

Som vi se, är antalet administrativa uppgifter växande.

Emellertid fortfara sjömanshusen alltjemt med en i rätt stor omfattning tilltagen understödsverksamhet. I arbetareförsäkringskomiténs betänkande III, 4, meddelas, att understödsbeloppen utgjorde i medeltal 29 kronor. Understödde fartygsbefälhafvare hade i medeltal mottagit 46 kronor, styrmän och maskinister 33, öfrigt sjöfolk 22, enkor och barn efter befälhafvare 42, efter styrmän och maskinister 32 och efter öfrigt sjöfolk 22 kronor.

Oaktadt att ju sammanlagda summan, som af sjömanshusen utdelas, icke är liten, kan man dock knappast påstå, att denna understödsverksamhet är af någon större betydelse, särskildt då man besinnar, att enligt arbetareförsäkringskomiténs utredning *öfver hälften* af årsunderstöden består af småsummor om *högst* 20 kronor.

Länge och ofta hafva klagomål hörts öfver dels understödens ringa belopp, men dels och framför allt äfven, att de ej hade pensionens form, utan mera eller mindre godtyckligt afmättes efter råd och lägenhet, för att ej säga efter sjömanshusdirektionernas godfinnande. De från sjömanshusen utgående understöden hafva fullständigt karakteren af fattigvård.

Emellertid inrättades äntligen på 1860-talet efter många och långa förberedelser *Handelsflottans Pensionsanstalt*, hvilken ersatte en af sjömännen sedan århundraden tillbaka åtnjuten förmån, den s. k. "föringen".

Med föring, eller förning, menades ursprungligen en viss qvantitet varor, som sjömännen egde rätt att utan erläggande af frakt föra med sig ombord, och bestod lönen för arbetet ombord — helt eller delvis — af den vinst, de kunde skörda vid försäljningen af dessa varor. Då tullar infördes i landet, gjorde sjömännen emellertid anspråk på, att den tullfrihet, som var dem beviljad för gods, hvilket de för eget behof medförde, äfven skulle komma det gods till godo, som de, under namn af föring hemförskaffade. Härigenom tillskyndades staten förluster och därför upphäfdes den fria föringen i dess ursprungliga betydelse genom 1667 års sjölag, som i stället bestämde, att hvarje sjöman vid ankomst till svensk hamn, efter slutad utrikes resa, skulle ega att af tullverket uppbära ett visst belopp penningar i förhållande till det värde, skepparen för hvarje läst betingat. Med några af tidsförhållandena betingade ändringar — såsom framför allt förmånens fixerande till bestämda belopp — fortgick föringens utbetalande ända in i våra dagar, tills den äntligen 1864 efter trettio års riksdags- och komitéförhandling öfvergick till Handelsflottans Pensionsanstalt.

Denna pensionsanstalts tillgångar bestå dels af ett fast anslag och dels af ett, efter handelsflottans storlek vexlande, i ersättning för den afskaffade föringen utgående rörligt belopp. Formen för dessa anslag har vid olika tillfällen skiftat. Här torde vara nog att anföra, att *sammanlagda beloppet* under de fyra sista åren varit följande:

för år 1896	kr. 95,000
,, ,, 1897	,, 89,000
,, ,, 1898	,, 90,000
,, ,, 1899	,, 92,000.

De vexlande beloppen äro beroende på handelsflottans tillväxt eller aftagande.

Pensionstagarne äro indelade i fyra klasser, allt efter olika befattningar, i den ordning, att till den första höra befälhafvarne och till den sista menige man. Enligt det ursprungliga — 1864 års — reglemente skulle antalet *pensionsrum* vara följande:

i 1:sta klassen	100 pensionsrum	. . .	à 160 kronor
„ 2:dra	„ 100	„ . . .	„ 120 „
„ 3:dje	„ 100	„ . . .	„ 100 „
„ 4:de	„ 600	„ . . .	„ 60 „

Utom ändamålet att vara en hjälp för sjömännen på ålderdomens dagar, var afsigten med handelsflottans pensionsanstalt tvåfaldig, i det den dels afsåg att befordra handelssjöfartens utveckling genom att tillföra den dugligt folk, men dels äfven att af detta sjöfolk i händelse af krig vinna en så mycket större förstärkning af dugligt sjömanskap för fäderneslandets försvar.

Beträffande anstaltens verksamhet och ställning, tillåta vi oss att göra ett utdrag ur den mycket utförliga utredning af frågan, som åtföljde herrar J. A. Johanssons i Bastholmen och L. Jönssons i Sandby motion till 1896 års Riksdag. Denna utredning är verskställd af fil. kand. H. Malmgren, under hvilken ledning första arbetareförsäkringskomiténs statistiska undersökning angående samma ämne kom till stånd, och sålunda fullt pålitlig.

Det heter der: Hvad den egentliga pensioneringen angår, gaf sig särskildt vid midten af 1880-talet missnöjet bland sjöfolket med det nuvarande systemet på flerehanda sätt till känna och föranledde bland annat två skrivelser till Kongl. Maj:t, den ena från styrelsen för föreningen Göteborgs fartygsbefälhafvare, den andra från 42 sjökaptener m. fl. inom Visby sjömanshusdistrikt, båda med anhållan om hyresafgiftens ersättande med årliga fasta afgifter till handelsflottans pensionsanstalt samt för öfrigt om sådana ändringars vidtagande i bestämmelserna för nämnda anstalt, som funnos närmare angifna i ett till den förra skrifvelsen fogadt tryckt förslag. Härnäst bragtes frågan på tal af Riksdagens revisorer, hvilka i sin år 1886 afgifna berättelse ansågo, att det kunde, med hänsyn till pensionernas ringa storlek, ifrågasättas, huruvida pensioneringen från meromnämnda anstalt motsvarade dermed af-edt ändamål, och med anledning deraf hemställde, att det för anstalten gällande reglementet underkastades ändring i syfte att bereda högre pensionsbelopp. Kongl. Maj:t, hvars uppmärksamhet sålunda på flera sätt fästs å önskvärheten af ändrade pensioneringsgrunder för sjöfolket, uppdrog genom remisser den 19 november och den 3 december 1886 åt den år 1884 tillsatta arbetareförsäkringskomitén ärendets förberedande behandling. Och afgaf komitén, sedan på dess föranstaltande en särskild undersökning om det af sjömanshusen och handelsflottans pensionsanstalt handhafda understöds- och pensionsväsendet tillkommit, den 5 december 1888 sitt utlåtande och förslag. Härefter anbefaldes kommerskollegium, genom remiss den 25 januari 1889, att, efter inhemtande af yttranden öfver komiténs ifrågavarande förslag från direktionerna för sjömanshusen i riket äfvensom från direktionen öfver handelsflottans pensionsanstalt, inkomma med dessa yttranden jemte eget utlåtande i

ämnet. Detta sistnämnda, omfattande jemväl ett fullständigt förslag till ändring af gällande sjömanhusreglemente, afgafs den 22 december 1892. Sedan dess hvilat ärendet åter hos regeringen utan att veterligen hafva för- anledt någon annan åtgärd, än att några sjömannasällskap lemnats tillfälle att uttala sig och vissa myndigheters yttranden inforrats. Under tiden hafva emellertid de brister, hvilka befunnits vidlåda det nuvarande pensionerings- systemet, än tydligare trädt i dagen.

Redan under anstaltens första verksamhetsår, eller år 1869, visade sig antalet pensionsrum i de två första klasserna och något senare äfven i den tredje klassen otillräckligt, och består detta missförhållande allt framgent, oaktadt man på alla sätt sökt afhjelpa detsamma, och dessutom ett ej ringa antal nya pensionsrum till följd af pensionsfondens ökning kunnat inrättas. Inom den fjerde klassen blefvo pensionsrummen till en början till en god del obesatta, ett förhållande, som visserligen ännu (1895) eger rum, men synes icke den tidpunkt aflägsen, eller rättare sagdt den synes ligga helt nära, då äfven antalet pensionsrum inom denna klass befinnes otillräckligt.

De medel, man tillgripit för att råda bot på missproportionen emellan antalet pensionsberättigade och antalet pensionsrum inom de tre första klas- serna, hafva varit af flera slag. Först användes, med Kongl. Maj:ts med- gifvande, 2,560 kronor årligen af öfverskottet på förvaltningskostnadsfondens inkomster, men då detta medel visade sig endast i ringa mån hjälpa, be- myndigade Kongl. Maj:t i bref den 24 mars 1871 direktionen för anstalten på dess derom gjorda anhållan att af det öfverskott, som årligen uppstode å de till pensioneringen i fjerde klassen afsedda medlen, få tills vidare använda omkring hälften, dock högst 12,000 kronor, till pensionering af personer, till- hörande anstaltens tre första klasser, tagna såsom en, under förbehåll likväl, att nämnda 12,000 kronor icke befunnes till hela sitt belopp eller någon del deraf vara för pensioneringen inom fjerde klassen erforderliga. Ej heller denna åtgärd var tillfyllestgörande, och i följd deraf medgaf Kongl. Maj:t den 14 mars 1873 på direktionens hemställan, att närmast ofvannämnda tvenne belopp finge höjas till respektive högst 3,560 och 24,000 kronor.

År 1877 började otillräckligheten af pensionsrum i de tre första klas- serna att åter igen framträda och har sedan dess gjort sig allt mera gällande. Och förhållandena hafva än vidare försvårats icke blott derigenom, att bidraget till de tre första klasserna från förvaltningsfonden, på grund af ökade utgifter, måst från och med år 1883 helt och hållet indragas samt de förut från fonden tillskjutna medlen återbäras, utan äfven emedan pensionä- rernas antal i fjerde klassen betydligt ökats, och i följd deraf bidraget från pensionsmedlen i denna klass till de tre första betydligt nedgått. Redan år 1887 utgick det med endast 18,000 kronor, året derpå minskades det till

16,000, år 1889 till 15,000, år 1890 till 14,000, åren 1891 och 1892 till 12,000, år 1893 till 11,000 och år 1894 till 8,000 kronor. Antalet pensionsansökningar i de tre första klasserna, som på grund af bristande tillgångar måste förklaras hvilande, steg år för år, och lägsta åldersgränsen för pensions erhållande pressades betänkligt i höjden.

Det torde vara förklarligt, att anstaltens direktion i betraktande af de nu skildrade förhållandena såg sig om efter nya medel till den berörda olägenhetens afhjelpande. En utväg, som till och med låg nära till hands, gafs äfven, men var den ock den sista, som stod till buds, derest man ville inskränka sig till att anlita anstaltens egna tillgångar, sådana de varit och äro. Af de inflytande statsmedlen hade allt sedan anstaltens verksamhet började endast den fasta delen eller deras minimibelopp, det vill säga 74,000 kronor, årligen användts till den egentliga pensioneringen, hvaremot återstoden, den ytterligare ersättningen för föringen utöfver 24,000 kronor, lagts till pensionsfonden för att genom dess ökande bereda möjlighet till inrättandet af nya pensionsrum. Detta förfarande grundade sig emellertid icke på något verkligt stadgande, utan blott på en af direktionen från början antagen praxis. Med anledning häraf ingick direktionen den 18 januari 1890 med framställning till Kongl. Maj:t om användandet af större delen af berörda fyllnadsersättning till inrättandet af flera pensionsrum i de tre första klasserna, och i skrifvelse den 25 mars 1891 medgaf Kongl. Maj:t, att ett belopp af femton tusen tvåhundra kronor årligen från och med år 1890 tills vidare finge, utan hinder af stadgandet i slutet af artikeln 2 § 4 i anstaltens reglemente, som föreskref, att antalet pensionsrum inom den fjerde klassen skulle vara sex gånger så stort som antalet inom hvar och en af de öfriga, användas till ökande af pensionsrummens antal inom de tre första klasserna, tagna såsom en; dock under förutsättning, att ifrågavarande belopp icke behöfde tagas i anspråk för bestridande af pensioneringen jemväl inom fjerde klassen, i hvilket fall de i artikeln 2 § 4 af reglementet angifna grunder för pensionernas fördelning mellan de särskilda klasserna skola i afseende å det belopp, som bör tillkomma sistberörda klass, tillämpas i den mån sådant är för pensioneringen inom denna klass erforderligt. Medelst dessa för den direkta pensioneringen nya tillgångar kunde antalet ordinarie pensionsrum, hvilket under årens gång stigit, så att det vid 1890 års slut uppgick till 130 i hvar och en af de tre första och 780 i den fjerde klassen, i hvar och en af de förra år 1891 ökas till 170, hvadan alltså 120 nya pensionsrum tillkommo. Som emellertid det då varande antalet pensionsberättigade till de tre första klasserna, hvilkas ansökningar i brist på lediga pensionsrum voro hvilande, utgjorde mer än dubbelt så många, kunde genom den nämnda åtgärden ej mer än knappt hälften af dem komma i åtnjutande af sin pen-

sionsrätt. Öfver hälften fick afvakta bättre tider, och oaktadt sedan dess ett helt qvinqvennum förflutit, väntar en del af denna half-part ännu derpå. Under sådana omständigheter är det gifvet, att äfven samtliga under åren 1891—95 inkomna ansökningar till de tre första klasserna stå fortfarande uppförda i anstaltens pensionslängd som hvilande, så att hela antalet sådana vid senaste årsslut (1895) uppgick till ej mindre än 395. Visserligen skulle, såsom den allra sista utvägen, äfven de få tusentals kronor, hvilka framgent årligen läggas till pensionsfonden, kunna direkt användas till pensioner, men förutom att härigenom endast en ringa bråkdel af behovet komme att tillgodoses, skulle en dylik åtgärd för framtiden omöjliggöra inrättandet af några nya pensionsrum, äfvensom måhända medföra, att anstalten vid inträffande räntefall eller nedgång i ersättningen för föringen nödgades anlita sjelfva pensionsfonden för att uppfylla sina åtagna förpligtelser eller ock begagna sig af uppstående ledigheter för att rent af minska antalet pensionsrum.

Efter att med utförliga och lätt öfverskådliga tabeller hafva styrkt sitt uttalande, säger arbetareförsäkringskomiténs statistiker år 1896 vidare: »Väntetiden har således redan utsträckts till fem år, men detta är dock ringa emot hvad den skulle kunna komma att blifva. Besinnar man å ena sidan, att för närvarande 395 ansökningar till de tre första klasserna »hvila», men å den andra, att anstalten under de båda senare åren varit i stånd att utdela i medeltal endast 20 pensioner inom dessa klasser, så kan man lätteligen bilda sig en ungefärlig föreställning, huru lång väntetiden blir för de senast anmälda. Fulla tjugo år blir det måhända icke, men säkerligen ej långt derifrån, ty om också en del under sin afvaktan på pension afider och derigenom väntetiden för de öfriga förkortas, må å andra sidan tagas i betraktande, att anstalten genom den hastiga tillväxten i antalet pensionstagare i fjerde klassen pressas att minska det antal pensioner, som årligen beviljas i de öfriga.»

Tyvär hafva dessa kandidaten Malmgrens farhågor och beräkningar varit allt för väl grundade. Enligt upplysningar, inhemtade på handelsflottans pensionsanstalt, hade vid 1899 års slut antalet väntande — det vill säga antalet af dem, som väl enligt reglementet voro berättigade till pension, men på grund af bristande pensionsrum ej kunde erhålla sådan — stigit till 545. Alltså på den korta tiden af fyra år en ytterligare *ökning* af 150 väntande. Den tid, de pensionssökande i medeltal hade att vänta år 1895, innan deras ansökan kunde beviljas, var fem år; denna väntetid har nu sprungit upp till åtta å nio år: ännu ligga obeviljade ansökningar inne sedan 1891. Den fjerde klassen, som 1895 ännu hade många lediga pensionsrum, är nu fylld, så att bland de vid 1899 års slut väntande tillhörde 36 fjerde klassen.

Som man torde finna, är handelsflottans nuvarande understöds- och pensionsväsende — vare sig man tänker på sjömanshusens understödsverksamhet eller på den verksamhet som utöfvas af handelsflottans pensionsanstalt — af sådan art, att det ingalunda kan sägas fylla någon af de uppgifter, för hvilka det är afsedt. Såsom vi ofvan sökt visa, skulle dessa uppgifter vara, i främsta rummet att bereda en verksam hjälp åt sjömannen i hans mödosamma och farliga yrke, i andra rummet att för handelsflottan underlätta åtkomsten af dugligt manskap och till sist — men måhända ej minst viktigt — att uppfostra folk, dugligt för vår örlogsflottas bemanning, samt att laga så att man vid inträffande mobilisering har det åtkomligt. Det torde nemligen vara själfklart, att sjömannen, då han har sämre vilkor hemma än i utlandet, med den lätthet att förflytta sig, som hans yrke medför, drages bort från fosterlandet. Derför är det klart, att genom bidrag till hans ålderdomsförsäkring, eller andra humanitära åtgärder, motverkas hans lust att träda i utländsk tjänst, der han i allmänhet har bättre betaldt än ombord å svenska fartyg.

Att någondera af dessa tre uppgifter fyllas genom det sätt, hvarpå denna sak nu är ordnad, torde knappt någon vilja påstå. Också säges i Kongl. Maj:ts proposition af 1890 om försäkring för olycksfall i arbetet, »att det befintliga understödsväsendet för sjömän numera icke i allo motsvarar de kraf, som billigtvis derpå kunna ställas». Detta yttrades för tio år sedan, och förhållandena hafva sedan dess med hvarje år allt mera försämrats, men likväl har frågan städse undanskjutits, såväl hvad beträffar sjömannens ålderdoms- som olycksfallsförsäkring. Äfven i det förslag till lag angående ersättning för skada till följd af olycksfall i arbete, som Kongl. Maj:t öfverlemnade till innevarande års Riksdag, äro sjömännen uteslutna. Fortfarande kan man instämman med förutnämnde motionärer i denna fråga vid 1896 års riksdag, då de i motiveringen till sin motion yttrade: »emellertid har man, så vidt känt är, hvarken företagit de särskilda undersökningar, som år 1890 uppgåfvos vara af nöden med hänsyn till en olycksfallsförsäkring för sjöfolk, fotad på samma grunder som de för industriarbetarnes olycksfallsförsäkring ifrågasatta, icke heller någon åtgärd vidtagits för utförande af det »lämpligare sätt» för sjöfolkets invaliditetsförsäkring, hvilken 1895 omtalades såsom ett ännu olöst problem».

Hvad som i väsentlig mån bidrager att göra ett tillfredsställande ordnande af sjömannens pensionerings- och understödsfråga särskildt behjertansvärdt, är det förhållandet, att sjöfartsnäringen själf sedan halftannat århundrade tillbaka direkt bidragit till detta understödsväsende — sjömännen genom de s. k. *hyresafgifterna* och redaren genom *tonafgiften*. Dessa afgifter ingå till sjömanshusen och hafva hittills, sammanblandade med sjömanshusens öfriga

ingående medel, användts till utgifter af alla slag. Efter långvariga förhandlingar mellan komitéer, kongl. kommerskollegium, sjömanshus och enskilda föreningar inom sjömanskretsar föreslog emellertid den ännu i arbete varande handels- och sjöfartskomitén i sin underdåniga skrifvelse om sjömanshusen den 23 november 1898, bland annat, »att hyresafgifterna skola», från det sjömanshus, der de inbetalts, »inlevereras till kommerskollegium, som bör hafva att fördela dem efter antalet vid hvarje sjömanshus näst föregående året inskrifne sjömän».

Vi förmoda, att det är med anledning af denna handels- och sjöfartskomiténs skrifvelse som Kongl. Maj:t, enligt nådigt bref till kongl. kommerskollegium den 30 november förra året, »funnit godt att, med ändring af hvad i § 35 af nådiga reglementet för sjömanshusen i riket den 4 mars 1870 stadgas angående den s. k. hyresafgiftens utgående till de särskilda sjömanshusen, förordna, att från och med år 1900 sådan afgift skall i stället tillfalla det sjömanshus, der sjöman, som afgiften erlägger, är inskrifven, men, om han ej är vid svenskt sjömanshus inskrifven, det sjömanshus, inom hvars distrikt fartyget, hvarå hyran förtjenats, har sin hemort, samt för hvarje år, från och med år 1900 räknadt, vid början af det följande året genom kollegii försorg redovisas till de sjömanshus, som ega sagda afgifter erhålla».*

Handels- och sjöfartskomitén föreslår derjemte i ofvannämnda skrifvelse vissa ändringar i bestämmelserna rörande de belopp, hvarmed afgifterna skola utgå, äfvensom att de särskildt skola bokföras samt endast användas till understöd. Dessa senare förslag hafva emellertid, så vidt vi kunnat finna, icke föranlett någon Kongl. Maj:ts åtgärd.

Vi hafva här omnämnt dessa handels- och sjöfartskomiténs förslag, därför att det synes oss som om hyresafgifternas inleverering till kommerskollegium, deras särskilda bokföring och bestämmelsen om att de enbart skola användas till understöd kunde blifva en förberedande åtgärd för realiserandet af den önskan och åsigt rörande sagda medels användning, som de närmast intresserade — de sjöfarande sjelfva — flera gånger uttryckt, då de haft tillfälle att yttra sig i frågan. Deras mening är nemligen den, att hyresafgifterna böra öfverlemnas till handelsflottans pensionsanstalt till förstärkande af dess verksamhet. Denna åtgärd borde nu vara så mycket lättare att vidtaga, som 1899 års Riksdag under rubrik »ersättning till sjömanshusen» beviljade ett anslag å 30,000 kronor »för beredandet åt sjömanshus af skälig ersättning för dem åliggande bestyr med värnpligtiges inskrifning och redovisning samt med utarbetandet af sjöfartsstatistiska uppgifter», hvarigenom den invändningen torde vara fullständigt häfd, att

* Bihang till Svensk författningssaml. 1899. N:o 97.

hyresafgifterna vore nödvändiga för att sjömanshusen skulle kunna fortsätta sin verksamhet.

För frågans fullständigare belysning vilja vi härmed lemna en kortfattad redogörelse för de åtgärder, som från olika håll föreslagits till afhjelpande af de otillfredsställande förhållanden, som äro förenade med denna sjömannens understöds- och pensionsfråga.

I detta sammanhang må då först derom erinras, att Rikets Ständer redan vid bildandet af handelsflottans pensionsanstalt funno den föredragna åldersgränsen af 55 år för högt tilltagen för menige man; dock funno de sig icke föranlätna att derutinnan vidtaga någon ändring, men uttalade i sin skrifvelse af den 3 december 1863 den förmodan, att Kongl. Maj:t framdeles, då större tillgångar kunde för pensionsanstalten påräknas, skulle uti berörda hänseende meddela de förändrade bestämmelser, som kunde finnas ändamålsenliga.

År 1886 gjorde statsrevisorerna hemställan om utredning, huruvida ej reglementet för handelsflottans pensionsanstalt borde underkastas ändring i syfte att bereda högre pensionsbelopp. Med afseende på nuvarande penningvärde ansågo revisorerna, att det med skäl kunde ifrågasättas, huruvida pensioneringen från nämnda anstalt numera motsvarade det ändamål, som Rikets Ständer, enligt hvad förhandlingarne vid 1853—1854 och 1862—1863 årens riksdagar utvisa, hade haft i sigte, och hvilket var ej allenast att åt svenskt sjöfolk å svenska handelsfartyg i utrikes sjöfart bereda understöd, då deras krafter vid framskriden ålder brutits, utan också att förmå svenskt sjöfolk att kvarstanna i svensk tjänst, hvarigenom förstärkning af dugligt sjöfolk kunde för örlogsflottan vid inträffande krig påräknas. Numera — yttrade revisorerna — läro utsigten att från anstalten erhålla pension i högst ringa mån motverka frestelserna för sjöfolk att för vinnande af högre lega söka anställning å främmande nationers fartyg. Hvad beträffar anskaffandet af medel till höjande af pensionerna, ifrågasatte revisorerna, att, i öfverensstämmelse med hvad som gäller i fråga om öfriga af staten understödda pensionsinrättningar, bidrag af vederbörande sjöfolk skulle göras till *vilkor* för erhållande af *höjd pension*.

I häröfver afgifvet utlåtande hemställde direktionen för handelsflottans pensionsanstalt, att åt en komité måtte uppdragas att afgifva förslag i syfte att, till förhöjande af pensionsbeloppen, särskildt bidrag till anstalten skulle af vederbörande sjöfolk såsom *vilkor för pensions* åtnjutande tillskjutas; börande dervid tillika tagas i öfvervägande, huruvida på detta sätt tillgångarne för pensioneringen kunde så ökas, att en hvar, så snart de för pensions erhållande föreskrifna vilkor fullgjorts, kunde af densamma komma i åtnjutande, eller om för detta ändamål ökadt anslag af statsmedel blefve erforderligt.

Denna statsrevisorernas hemställan och direktionens för handelsflottans

pensionsanstalt häröfver afgifna utlåtande remitterades samma år — 1886 — till arbetareförsäkringskomitén.

Denna komités förslag blef i sammanträngd form följande:*

att några nya inkomster icke skulle anstalten beredas, men att hela det nuvarande statsanslaget skulle direkt användas till pensionering samt utgå efter något förändrade grunder, sålunda, att anstalten årligen uppbure i fast anslag 96,000 kronor samt derutöfver i ytterligare föringsersättning 1,000 kronor för hvarje fullt 10,000 ton, hvarmed drägtigheten af svenska i utrikes fart använda fartyg öfverstege 435,000 ton;

att öfvermaskinister uppflyttades från tredje till andra pensionsklassen; att pensionerna i fjerde klassen höjdes till 80 kronor;

att den bestämda proportionen emellan antalet pensionsrum inom de olika klasserna upphäfdes, men att, derest de pensionsökande äro flere än som med inrättningens tillgångar kunna pensioneras, sökande inom fjerde klassen skola hafva företräde, intill dess att pensionernas antal inom samma klass utgör tre femtedelar af samtliga pensionsrum;

att lägsta pensionsåldern inom de tre första klasserna höjdes till 58 år;

att den kortaste tjänstgöring i utrikes sjöfart, som för pensionsrätt förutsattes, bestämdes till etthundratjugu månader;

att den erforderliga inskrifningstiden vid sjömanshus sänktes från tjugufem till tjugu år; samt

att rymning icke vidare skulle utgöra något hinder för pensions erhållande.

Häremot reserverade sig dock: *dels* herrar Danielson och Fränckel, hvilka ansågo lämpligt, att till anstalten inflytande statsmedel till siffran bestämdes, så att de icke gjordes beroende af det vexlande tontalet af till utrikes sjöfart begagnade svenska fartyg, utan fixerades till 100,000 kronor årligen: *dels* och herr Hedin, hvilken i hufvudsak hemstälde, att pensionerna i de två första klasserna minskades till respektive 120 och 110, men höjdes i den fjerde till 90 kronor, samt framhöll önskvärdheten af att frågan komme att tagas i förnyadt öfvervägande från följande utgångspunkter: pensionsåldern i sistnämnda klass sättes till fem år lägre än den nu är, eller till femtio år, samt att hyresafgifterna anvisades till pensioneringen, hvilket sistnämnda reservanten ansåg sig dess hellre kunna framställa såsom lämpligt, som komitén föreslagit, att 30,000 kronor skulle af Riksdagen anvisas i förvaltningskostnadsbidrag åt sjömanshusen.

Här må vidkommande kommerskollegii utlåtande endast nämnas, att kollegiet endast så tillvida biträder arbetareförsäkringskomiténs ofvan berörda

* Vi följa här åter den herrar J. Johanssons och L. Jönssons motion åtföljande Bil. I. Komiténs förslag återfinnes i sin helhet i del I, 2 af dess betänkanden.

förslag, att det anser, att pensionsbeloppet för 4:de klassen bör ökas med 80 kronor, att vidare bestämmelsen om ett visst antal pensionsrum i hvar och en af klasserna och en viss proportion emellan sagda antal bortfaller samt att lägsta pensionsåldern för de tre första klasserna höjes till 58 år. Härförutom föreslår kollegiet, att för pensions erhållande skall bland annat fordras att hafva i 25 år varit vid svenskt sjömanshus inskrifven och, utan att hafva gjort sig skyldig till rymningsbrott under tiden, tjenstgjort till sjös å svenskt fartyg i 180 månader, deraf minst 120 månader i utrikes handelsfart, eller såsom förhyrd å örlogsfartyg, äfvensom att det må bero på särskild pröfning af anstaltens direktion, huruvida den, som rymt men i öfrigt uppfyllt för pensionsrätt föreskrifna vilkor, må komma i åtnjutande af pension.

Ur några mot slutet af oktober månad 1895 till civildepartementet inkomna yttranden från fem sjömannasällskap, hvilka satts i tillfälle att säga sin mening såväl beträffande komiterades förslag som kollegiets deröfver afgifna utlåtande, må här i de delar, der de beröra sjömannens pensionering, i korthet anföras följande. Ångfartygsbefälhafvaresällskapet i Stockholm samt sjömannaföreningen dersammastädes hafva i lika lydande skrivelser förklarat sig anse som lämpliga pensionsvilkor: 55 lefnadsår, att i 25 år hafva varit vid sjömanshus inskrifven samt att hafva fullgjort 150 månaders effektiv sjötjenst. Gefle fartygsbefälhafvaresällskap förordar hufvudsakligen: att det statsanslag af 30,000 kronor, som arbetareförsäkringskomitén föreslagit till förvaltningskostnadsbidrag åt sjömanshusen, i stället anvisades åt handelsflottans pensionsanstalt, att pensionsklasserna inskränktes till tre med respektive 160, 120 och 80 kronor i pension, att till den första af dessa klasser räknades alla examinerade befälhafvare i fart bortom Skagen och Lindesnäs till annan hamn än norsk, samt att lägsta pensionsåldern sattes till 58 eller 60 år för befälhafvare, men bibehölles till 55 år för styrmän, maskinister och öfrigt sjöfolk. De vilkor för pensions erhållande åter, som Göteborgs fartygsbefälhafvareförening tillstyrkt, äro: att under 25 år varit inskrifven vid sjömanshus och under samma tid gjort sjötjenst å svenskt fartyg tillsammans minst 150 månader äfvensom en uppnådd ålder af 55 år, hvarvid dock föreningen uttalat önskvärdheten deraf att, om tillgångarne så medgåfve, pensionsåldern för manskapsklassen nedsattes. Derjemte anser föreningen, att sjöman som drabbas af invaliditet bör tillgodonjuta full pension, oafsedt om han erlagt ett eller flera års afgifter, såvida han är af understöd i behof. Till slut föreslår föreningen, att, i likhet med hvad som på ett sjöfartsmöte i Nässjö (hvarom se nedan) ansetts lämpligt, både ton- och hyresafgifter inginge till de sjöfarandes pensionsanstalt. Sagda mötes förslag har äfven kanalflottans ångfartygsbefälhafvaresällskap förordat.

Detta hvad vidkommer arbetareförsäkringskomiténs utlåtande och de förslag och yttranden detsamma föranledt. Önskvärdheten af lämpliga förändringar till sjömannapensioneringens förbättrande har emellertid äfven annorledes gjort sig gällande och var särskildt 1895 föremål dels för en riksdagsmotion, hvilken dock icke föranledde någon åtgärd, dels ock för öfverläggningar å ett sjöfartsmöte i Nässjö. Något egentligt förslag tilltrorde sig sistnämnda möte icke kunna framlägga, men beslöt i stället att inför Kongl. Maj:t framlägga de önskningsmål, som under förhandlingarna i berörda hänseende vunnit mötets bifall.

I sammandrag torde mötets uttalade önsksningar kunna återgifvas sålunda:

att pensioneringen vid handelsflottans pensionsanstalt ställes på nya grunder och utsträcktes äfven till i inrikes fart använt sjöfolk;

att pensioneringen icke endast skulle omfatta sjöfolket, utan äfven deras efterlemnade enkor och barn;

att till densamma anvisades ej mindre anstaltens egna nuvarande fonder och inkomster, än äfven sjömanshusens samlade tillgångar, der icke särskilda donationsvilkor hindrade sådan användning, äfvensom tonsafgifter och hyresafgifter, de senare ersatta med fasta årspremier, samt slutligen hvad derutöfver kunde vara erforderligt i ytterligare statsbidrag;

att vidare pensionsklasserna för de sjöfarande sjelfva blefve trenne med respektive 400, 300 och 200 kronor i utgående pensionsbelopp;

att till den första klassen skulle räknas de fartygsbefälhafvare, som innehade befälhafvarebref eller till sådant vore berättigade, till andra öfriga befälhafvare, styrmän och maskinister samt till tredje eldare, matroser och öfrigt sjöfolk;

att som vilkor för pensions erhållande bestämdes: uppnådd 55 års ålder, men om möjligt lägre för manskapsklassen, att i 25 års tid hafva varit vid svenskt sjömanshus inskrifven och derunder i minst 150 månader haft anställning å svenskt fartyg samt att i 25 år hafva ordentligt fullgjort sina inbetalningar;

att derförutom äfven sjöman som drabbats af invaliditet skulle tillgodonjuta full pension, oafsedt om han erlagt en eller flere årspremier, såvida han deraf vore i behof; samt

att för att erhålla pension i högre klass skulle erfordras att i minst fem år hafva erlagt deremot svarande afgifter.

Den förut omnämnda motion af 1895 väcktes af herr borgmästaren J. E. Behmer, blef remitterad till Andra Kammarens tillfälliga utskott n:o 2, som i öfverensstämmelse med motionärens förslag hemställde, att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utreda frågan

om förändradt och förbättradt pensioneringssätt af sjöfolk och deras hustrur och derom framlägga förslag vid en blifvande riksdag. Detta förslag antogs äfven af Andra Kammaren utan votering. Remitteradt till Första Kammarens tillfälliga utskott n:o 1, blef motionen der afstyrkt och af Första Kammaren afslagen på den grund att man ej ansåg behöfligt att fästa Kongl. Maj:ts uppmärksamhet på vigten och betydelsen af frågans snara lösning, då Kongl. Maj:t icke lär undanskjuta den samma därför att den ej låter sig lösa samtidigt med arbetareförsäkringen.

Följande år väcktes af herrar J. A. Johansson i Bastholmen och L. Jönsson i Sandby den synnerligt väl utarbetade motion — 1896, motion i Andra Kammaren n:o 176 — af hvars utförliga utredning vi i denna vår kortfattade redogörelse tagit oss friheten upprepade gånger begagna oss. Dess yrkande var, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller, att Kongl. Maj:t täcktes låta utarbeta och för Riksdagen framlägga förslag i ämnet på följande grunder: 1:o att i sjömanshusreglementet vidtaga de af första arbetareförsäkringskomitén föreslagna ändringar, dock att, under förutsättning att åt sjömanshusen förunnas det af komitén ifrågasatta förvaltningskostnadsbidrag af 30,000 kronor, hyresafgifterna böra till pensioneringen af handelsjöfolket anvisas; 2:o att, till fyllande af de för pensioneringen erforderliga tillgångar, deribland med hänsyn till den af komitén ifrågasatta förhöjning af pensionsbeloppen i fjerde klassen från 60 till 80 kronor, för handelsjöfolkets pensionering anvisas ett bestämdt årsanslag af 130,000 kronor.

På grund af det i motionen gjorda yrkandet om statsanslagets höjande remitterades densamma till statsutskottet. Med uttalande af den meningen, att *missförhållandena i afseende å sjömanshusens organisation och handelsflottans pensionsanstalt snarligen borde afhjelpas*, fann sig dock utskottet icke kunna tillstyrka bifall till motionen på grund af, att, sedan kongl. kommerskollegium afgifvit utlåtande öfver arbetareförsäkringskomiténs förslag, hade Kongl. Maj:t infordrat yttrande från åtskilliga sjömanshus m. fl. öfver sagda utlåtande, och dessa yttranden hade då ännu ej inkommit.

I yttrande, infordradt af kongl. kommerskollegium, föreslogs den 26 oktober 1897 med anledning af Nässjömötets förutnämnda petition, att så väl detta ärende, som en del andra sjöfartsnäringen mera eller mindre nära berörande frågor skulle hänskjutas till en komité, emedan kollegiet icke ansåg sig för dessa frågors lösning besitta tillräcklig sakkunskap. Då emellertid Kongl. Maj:t i nådig skrifvelse af 15 november samma år öfverlemnade sagda ärenden till utredning — icke af komité, men till viss person, som hade att med sig adjungera lämpliga sakkunnige — undantogs sjömannens pensionsfråga antagligen därför, att denna ansågs vara af så vidlyftig beskaffenhet, att den kräfde sin särskilda utredning.

Sedan dess har, så vidt vi kunnat utforska, intet i saken vidgjorts, utan frågan väntar fortfarande på sin lösning, under det, såsom vi påvisat, förhållandena vid handelsflottans pensionanstalt för hvarje år som går blifva allt mera ohållbara till skada för ett ständigt växande antal sjömän.

Under dessa omständigheter och då, såsom ofvan visats, man redan för århundraden tillbaka kommit till insigt om att sjömannens yrke är sådant, att staten bör träda ordnande och hjälpande emellan; då vidare ett tidsenligt ordnande af sjömannens pensionsförhållanden, enligt uttalanden från skilda håll — bland annat af Riksdagens revisorer 1886 — är af stor betydelse icke blott för handelsflottan utan äfven för bemanningen af vår örlogsflotta; då dertill af sjöfartens idkare — såväl manskap som rederier — sedan halfannat århundrade tillbaka uppburits och uppbäras afgifter, afsedda för understöd af behöfvande sjömän; och då slutligen i förslag, som vid upprepade tillfällen — äfven vid innevarande riksdag — framkommit angående vidtagande af åtgärder, afsedda att bereda hjälp åt arbetare vid olycksfall eller på ålderdomens dagar, sjömännen skjutits åt sidan under förklaring af både Kongl. Maj:t och komitéer, att sjöfolkets pensionsförhållanden äro af sådan art, att de tarfva sin särskilda utredning, så och på grund af hvad vi i öfrigt anfört, få vi härmed vördsamt föreslå,

att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller, det Kongl. Maj:t täcktes låta utreda frågan om förändradt och förbättradt pensioneringssätt af sjöfolk och derom framlägga förslag vid en blifvande riksdag.

Stockholm den 13 februari 1900.

K. G. Karlsson.

Adolf Johansson.

T. P. Gussing.

Hans Holmlin.

A. Thylander.

Carl J. Ödman.

Joh. Nydal.

Carl G. Grundell.

O. E. Gädda.

W. T. Lundgren.

H. F. Pantzarhielm.

P. F. Landelius.

J. Aug. Kinnman.

S. H. Kvarnzelius.